

**KAR VA ZAIF ESHITUVCHI BOLALAR MAKTABLARIDA “PREDMETLI
AMALIY TA'LIM”**

Andijon davlat pedagogika instituti
Sodiqov Muhammadali Abdullaxat o'g'li
muhammadlisodiqov3@gmail.com

Doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15256109>

Annotatsiya: Maqola kar va zaif eshituvchi o'quvchilarni maktab ta'limidan keyingi ta'limga jalb etilishi yoki muayyan kasb bilan shug'ullanishini ta'minlashda ona tili darslarini innovatsion texnologiyalar va zamonaviy yondashuvlar asosida tashkil etish haqida yoritilgan.

Kalit so'zlar: Predmet, texnologiya, dars, mehnat, tarbiya, qo'l mehnati

Sog'lom bolalar kabi kar va zaif eshituvchi bolalar ham jamiyatning turli munosabatlarida ishtirok etish ko'nikmalarini oila va ta'lim muassasalarida egallaydilar. Biroq aksariyat oilalar mazkur toifa bolalarni avaylab, o'z vaqtida kerakli jarayon (jamoaga yaqinlashtirish, o'ynatish, turli faoliyatlarni birga bajartirish, uy yumushlarini taqsimlash, o'z-o'zini boshqarish va namoyon qilish)ga jalb qilmaydilar. Natijada kar bola maktab ta'limiga jalb etilganida bog'chaga kelgan sog'lom boladek mustaqil o'z-o'ziga xizmat va oddiy murojaatlarga o'rgatiladi. Sekin-asta umumiyashaydigan joy qoidalari va tartibini o'zlashtirishga kirishadilar. Bundan tashqari ular qator o'quv fanlari bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalarni egallaydilar.

“Predmetli amaliy ta'lim” (boshlang'ich sinflarda), “Texnologiya” (yuqori sinflarda) fani kar va zaif eshituvchi bolalar maktablarida asosiy fanlardan biri bo'lib, unda o'quvchilarning aqliy, nutqiy, jismoniy imkoniyatlaridan har tomonlama optimal foydalanish uchun sharoit yaratiladi. “Predmetli amaliy ta'lim” darsi o'z mazmunida ham tilga o'rgatishning, ham mehnat fanining talablarini aks ettiradi. Shu bilan bog'liq holda ushbu darsda nutqiy muloqotning ustuvorligi mehnat ko'nikmalarini rivojlantirish orqali ta'minlanadi. Ma'lumki, kar va zaif eshituvchi bolalar atrof-dagi narsa va hodisalar haqida o'ziga xos tasavvurga ega bo'lib, ularni amaliy egallaydilar. O'quvchilar “Predmetli amaliy ta'lim” darsi orqali atrof-muhit haqidagi bilimlarni, hayotiy tajribalarni o'zlashtiradilar. Tabiat va jamiyatda shunday tushunchalar mavjudki, ularni bevosita tushuntirishdan ko'ra, tayyor ko'rgazmali holatda o'quvchilarga yetkazish qulaydir. Shunday qilib, kar va zaif eshituvchi o'quvchilarning jamiyatga uyg'unlashuvi uchun zamin bo'lib hisoblangan holda “Predmetli amaliy ta'lim” darsi quyidagi vazifalarni amalga oshiradi:

1. Umumta'lim fanlarini egallashda muhim bo'lgan lug'at zaxirasi (tushuncha va tasavvurlar)ni shakllantirish.
2. Tilni tafakkur quroli va muloqot vositasi sifatida egallashga o'rgatish.
3. Ta'limning tarbiyaviy ahamiyatini oshirish.
4. O'quvchilarning kasbgacha tayyorgarligiga zamin yaratish.
5. O'quvchilarda ijodkorlikni va loyihalashtirish ko'nikmalarini rivojlantirish.

Kar va zaif eshituvchi bolalar ta'limiga differensial yondashuvlarni tatbiq etish va korreksion ishlarning ustuvor yo'nalishlarini belgilab olishda umumta'lim va korreksion fanlarning maqsad va vazifalarini aniqlash, to'g'ri yo'naltirish zarur. Kar va zaif eshituvchi bolalar o'quv fanlari talablarini sog'lom bolalarga nisbatan uzoq muddatda va maxsus tayyorlangan o'quv materiallari orqali egallaydilar. Buning uchun maxsus maktab-internatlarda umumta'lim maktablaridan farqli holda maxsus korreksion mashg'ulotlar qo'shimcha tashkil etiladi.

Korreksion mashg'ulotlar o'quvchilarning birlamchi va ikkilamchi nuqsonlarini bartaraf etish uchun xizmat qiladi. Texnologiya darslarida o'quvchilarda uchraydigan ikkilamchi nuqsonlar (ruhiy muammolar: diqqatning tarqoqligi, xotira va irodaning sustligi, so'z-mantiqiy tafakkurning yetishmasligi, qaysarlik, odamovilik, o'jarlik, qo'rqoqlik, dangasalik, giperaktivlik...)ning korreksiya ishlari orqali bartaraf etilishi yoki ma'lum darajada yumshatilishiga erishish imkoniyati boshqa umumta'lim fanlariga nisbatan ko'proqdir. Chunki bu darsda o'quvchilarning turli faoliyatlarini birdaniga safarbar etish mumkin. Dars erkin ijodiy muhitda tashkil etilsa, o'quvchilar o'zlarini tabiiy vaziyatda qanday tutsalar, darsda ham shunday

tutish mumkinligini his qilgan holda topshiriqlarni bajaradilar. Bu esa ularda o'quv va harakat motivatsiyasini kuchaytiradi. Shuning uchun o'quvchilarda uchraydigan ayrim jismoniy va ruhiy muammolar o'z-o'zidan tadrijiy tarzda sezilmay qolishiga erishiladi. O'quvchilar o'zlarini to'liq safarbar etishga o'rganadilar.

Amaliyotdagi kuzatishlar va olib borilgan tajriba-sinov ishlari davomida biz o'qituvchilarga o'quvchilarning quyidagi toifalarini ajratishni tavsiya qildik, ya'ni sinf o'quvchilarini mehnat darslaridagi ishtirokiga ko'ra quyidagi toifalarga ajratish mumkin:

1. Mehnat harakatlarini bajarishga dastlabki urinishda uddasidan chiqa oladiganlar. Bunday o'quvchilar orasida umuta'lim fanlarini muvaffaqiyatli egallaganlar ham yoki boshqa fanlarga qiziqishi past o'quvchilar ham bo'lishi mumkin. Biroq ular mehnat darslarida talab etiluvchi harakatlarni qirqish, yelimplash, o'lchash, rasm chizishva b. ni muvaffaqiyatli bajarishlari mumkin. Bunday o'quvchilar darsdan tashqari paytlarda tabiiy vaziyatlarda ham bu harakatlarni o'z-o'zidan qiziqqanidan bajarishga kirishadilar.

2. Mehnat harakatlarini baho uchun tez va samarali bajaradiganlar. Bunday o'quvchilar darsda topshiriqlarni bajarish talab etilgandagina faol ishtirok etadilar va darsdan tashqari paytlarda ularda bu harakatlarga qiziqish mavjud bo'lmaydi.

3. Darsda so'ralgan harakatlarni bajarishga intiladilar, biroq qo'shimcha yordam talab etiladi. Dars davomida bunday o'quvchilarga mehnat harakatlarini takror-takror holda bajartirish talab etiladi. Topshiriqlarni takroran va mustaqil bajartirish buyum tayyorlashda yohud ishni boshlash va oxiriga yetkazishda muvaffaqiyatga erishish omilidir.

1925 yil eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalar ta'limi bo'yicha Xalqaro konferensiyada A.S. Vygotskiy shunday ta'kidlagan: "Aynan mehnat ta'limi va tarbiyasini qo'llash karlarni o'qitishdagi barcha qiyinchiliklardan chiqib ketish yo'lidir. Asosiysi, mehnat tarbiyasi hayotga eng yaxshi yo'l, u ilk yoshdanoq hayotda faol ishtirok etish uchun garovdir. Shuning uchun u kar bolani barcha narsa, muloqot, nutq, idrok bilan qurollantiradi.

Bir tomondan mehnat darslari boshqa o'quv fanlarida zarur bo'ladigan ma'lum bilimlarni beradi hamda boshqa darslarda olingan bilimlarni mustahkamlaydi. Bunday aloqani o'rnatish pedagogik jarayonni to'g'ri va samarali tashkil etishda muhim omildir.

Qo'l mehnati nafaqat ta'limiy ahamiyat kasb etadi, balki o'quvchi shaxsini tarbiyalashga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Mehnat darsi tashkiliy bosqichdan boshlanadi. Keyin o'quvchilar o'qituvchining turli vazifalarini bajaradi: **plastilinni yumshat, dumaloq yasa, yassila, rangli qog'ozdan uchburchak, doira va to'rtburchak qirq va kartonga yopishtir.**

O'tilgan mavzuni takrorlashga yo'naltirilgan mazkur vazifalarni bajargandan so'ng, o'qituvchi darsda o'quvchilar nimalar bilan band bo'lishini e'lon qiladi. O'qituvchi dastlab ish qurollari va materiallarni mustaqil yoki o'qituvchi yordamida tanlashni so'raydi. So'ng buyumni yasash jarayonini o'z harakatlari bilan ko'rsatadi, o'quvchilar uning harakatlarini takrorlaydilar. Ishni bajarish ketma-ketligi doskadagi yozuvda, 2-sinfdan o'quvchilar daftarlarida o'z aksini topishi kerak. Bu ta'limning keyingi yillarda o'quvchilarga ko'rsatma kartalari bo'yicha oson ishlash imkonini beradi. Qo'l mehnati o'quvchilarni umumtexnik bilim, ko'nikma va malakalarni egallashga tayyorlaydi. Mehnat ta'limining turli bosqichlarida bu umumiy vazifa turlicha hal etiladi. 1-bosqichda (1-4-sinflar) o'quvchilar mehnat savodxonligini, oddiy mehnat harakatlari: qirqish, yopishtirish, surtish, o'lchash, ish jihozlari va tayyorlanadigan buyumlarning nomini aytish va daktil-og'zaki tarzda aytish, aytganlarini yozish; 2- bosqichda (5-8 sinflar) umumiy texnik tayyorgarlikni: o'g'il va qiz bolalar mehnati yo'nalishlari bo'yicha mehnat harakatlarini bajarish, aytish, hisobot berish; 3-bosqichda (9-10 sinflar) kasbiy mehnat bilimi va tegishli malakalarni egallaydilar. Mehnat ta'limi umumtexnik ta'lim bosqichida umumiy o'quv-tarbiyaning maqsadi asosida amalga oshadi. Bu mehnatning didaktik imkoniyatlarini kengaytirish va qo'llash uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

Ushbu darsda o'quvchilar bir-biri bilan muloqot qiladi. Albatta, dastlabki muloqot turli imo- ishoralar, harakatlardan iborat bo'lsa, ma'lum vaqt o'tgandan so'ng ular o'zaro maqsadli (daktil-og'zaki, og'zaki va 2-sinfdan boshlab, yozma tarzda) muloqot qilishga o'rganadilar. Predmetli

amaliy ta'lim darsi jarayonida o'quvchilarning o'zaro muloqotiga kengroq imkoniyat yaratiladi. Nutqiy murojaatlar, muloqotlar shakllanib, daktil nutqqa o'qitilib, tovushlarning qo'yilishi amalga oshirilgandan so'ng, o'quvchi nutqining tushunarlik darajasi oshadi va maydoni kengayadi. Predmetli amaliy ta'lim darsi esa, shu daraja va shu maydon uchun asosdir. Bu fikr sinf o'qituvchisi, tarbiyachisi uchun predmetli amaliy ta'lim darsining shiori bo'lmog'i kerak. Ya'ni o'qituvchi, tarbiyachi predmetli amaliy faoliyat va u asosida so'zlashuv muloqotining rivojlanishini anglashi, his qila bilishi kerak.

Kar va zaif eshituvchi o'quvchilarning o'quv fanlariga oid lug'at zaxirasining maksimal rivojlanishi imkoniyatini beruvchi, o'quvchilarda nutqiy muloqotning so'zlashuv darajasida shakllanishini ta'minlovchi predmetli amaliy ta'lim darsini amaliyotchilarimiz noto'g'ri talqin qilib kelmoqdalar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Убайда Файзиева “эшитишида муаммолари кулган болаларга она тили ўқитиш методикаси” – “Tafakkur” nashriyoti Toshkent -2011
2. Л. С. Васильева, л. И. Книшева, м. А. Султонова “Talaffuz” Toshkent O'qituvchi – 1995
3. Mirzaev, O. (2022). THE ROLE OF ETHICS AND AESTHETICS IN THE FORMATION OF ENTREPRENEURIAL RELATIONS BETWEEN INDIVIDUALS. Science and innovation, 1(B6), 125-130.
4. Nargiza, Q. (2022). МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ TASHKILOTLARIDA LOGOPED ISHINING OLIV BORILISHI. PEDAGOGS jurnali, 22(2), 52-54.
5. Жўрахўжаев, М. Х. (2022). ИМКОНЯТИ ЧЕКЛАНГАН БОЛАЛАР УЙДА ЯККА ТАРТИБДАГИ ТАЪЛИМДА ЎҚУВ ЖАРАЁНИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ. PEDAGOGS jurnali, 1(1), 295-298.
6. Мирзаев, О. Х. (2020). Воспитание профессионально-нравственных качеств у будущих молодых фермеров средствами отечественной литературы. Science and Education, 1(2), 508-513.
7. Xusanovich, M. O. (2021). Formation Of Elements Of Entrepreneurial Activity In Pupils Of The Preschool Educational Organization. JournalNX, 1, 265.
8. Khalilkhoja, D. M. (2022, March). PROBLEMS AND SOLUTIONS OF HOME INDIVIDUAL EDUCATORS. In Conference Zone (pp. 315-318).
9. Azimova, Z. E., & KHASANOVA, G. THE WAY OF SCIENCE. THE WAY OF SCIENCE Учредители: Издательство Научное обозрение, (6), 58-59.
10. Азимова, З. Э., & Муллаахунова, Н. М. (2023). РАЗВИТИЕ РЕЧИ УЧАЩИХСЯ 6 КЛАССА УЗБЕКСКИХ ШКОЛ СРЕДСТВАМИ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ИСКУССТВА НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО. Science and innovation, 2(Special Issue 5), 638-641.
11. Азимова, З. Э. (2018). Олий ўқув муассасаси маънавий-маърифий ишларининг педагогик назария ва амалиётда тутган ўрни. Современное образование (Узбекистан), (2), 26-35.
12. Gulhayo, M. (2023). TECHNOLOGIES FOR DEVELOPMENT OF GENERAL COMPETENCES OF PRESCHOOL TEACHERS. Science and innovation, 2(B4), 632-634.
13. Mominova, G. (2023). МАКТАБГАЧА ТАЛИМ TASHKILOTLARI TARBIYACHILARINING UMUMMADANIY KOMPOTENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI. Science and innovation in the education system, 2(2), 122-126.
14. Iminova D. МАКТАБГА ТАЙЙОРЛОВ GURUHLARIDA BOLALARNI BILISH JARAYONLARINI TAKOMILLASHTIRISH //Models and methods in modern science. – 2022. – Т. 1. – №. 17. – С. 54-56.

MAKTABGACHA TA'LIM TARAQQIYOTI, MUAMMO YECHIM VA
ISTIQBOL” Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari. Andijon. 9-10 aprel
2025-yil

15. Iminova D. N. MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI VA MAKTAB
O'RTASIDAGI HAMKORLIKNING AHAMIYATI //Science and Education. – 2021. – T. 2. –
№. 1. – C. 301-303.

16. Iminova D. N. MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI VA MAKTAB
O'RTASIDAGI HAMKORLIKNING AHAMIYATI //Science and Education. – 2021. – T. 2. –
№. 1. – C. 301-303.